

Nr. 3, vol. 1

1935.

ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3624 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$1.00, SINGLE COPY 50c.

Rugpiūtis m. -- August, 1935

LITUVIAI PENNSYLVANIOJE
43 kml. A. J. 1935 m. rugpiūtis.

Returned as second class matter at the Philadelphia Post Office under act of March 3, 1879.

„ŽVAIGŽDĖ“--BERTAININIS ŽURNALAS.

DVIDEŠIMTI DU METU buvusi savaitiniu laikraščiu „ŽVAIGŽDĖ“. Tris metus ėjusi kaip mėnesinis žurnalas, nuo 1925 m. eina kaip bertaininis žurnalas leidžiamas A. Milukas & Co. B-vės iš Philadelphia, Pa. 3654 Richmond Str. Pavienių „Žvaigždės“ knygų kaina 50 centų, metams prenumerata 2 dol.

RUGPIUTIS — AUGUST 1935 M.

LIETUVIAI PENNSYLVANIJOJE.
(Iš kun. A. Miluko paskaitų).

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St.,
adresuokit: Philadelphia, Pa.

Lietuvos
nacionalinė
M. Mažvydo
biblioteka

Atp 2217

NUO REDAKCIJOS.

Spaudos atgavimo sukaktuvėms paminėti pasižadėjome išleisti knygas — „30 Metų Spaudą Atgavus“, kuriose, be kitų istorinių dokumentų, sakėmės atspaudysią nors pusantro šimto „Aušros“ fotografijų.

Pirmuosius tame dalyke raštus — „Draudžiamos Spaudos Įkurėjas“ ir „40 Metų Drauda“ — pakartojo kone visi Amerikos lietuvių laikraščiai, išskyrus kairiųjų partijų organus. Bet kviečiant prie paties knygų leidimo bendraleidėjus, atsirado daug netikėtų kliučių. Sulaukta daug apatijos, o partijų politikierių tarpe įgyta net priešų, visai sumanymą įtariančių ir net kitus nuo bendradarbiavimo atkalbinančių. Sumanytojui (kun. Milukui), nors jis, grašio nei darbo nesigailėdamas, lankėsi ir turėjo paskaitas (per 20) keliose valstybėse, prisiėjo pačiam apmokėti lėšas apie 30-ies „Aušros“ puslapių fotografiško atspaudimo. Pirmasai — svarbiausias tų knygų tomas jau atspaustas ir susilaukė parėmimo net paties Lietuvos Respublikos prezidento, kuris prakalbą parašė. Sekanti du tomai, su „Aušros“ gadynės dokumentais ir aušrininkų raštais, bus atspausti vėliau. Juo daugiau bendraleidėjų atsiras, tuo gausesnė bus knygų įtalpa. Tik kun. Milukas neištesėdamas lankytis po mūsų naujokynes, galės kviesti bendraleidėjus į talką vien per gromatas. Visų norinčių prisidėti prie užbaigimo to, jau daugiaus nei įpusėto, darbo prašome padėti greitu atsakymu į kvietimo raštus.

PENNSYLVANIJOS IR JOJE GYVENUSIEMS LIETUVIAMS.

GERBIAMIEJI!

Kun. A. M. Milukas nuo šių metų liepos mėn. eina kapeliono pareigas vasarnamyje tarp Roslyn ir Manhasset. Jo antrašas: **Rev. A. M. Milukas, St. Francis Home, Roslyn, L. I. N. Y.** Iš New Yorko Long Island gelžkeleiu važiuojant reik išlipti Manhasset stotyje ir paimti taxicabą. Galima važiuoti iki Flushing'o I. R. T. arba B. M. T. subway arba L. traukiniais, pasukui paimti Long Island traukinį iki Manhasset. Busai iš New York arba Flushing eina Route 25 A iki Junction Route 101 prie Munsey Park. Čia išlipus reik pėkščioti per pusmylį Route 101 (Flower Hill Road). Taip pat tais Route 25 A ir Route 101 keliais geriausiai iš New Yorko važiuoti. Vasarnamio vardas **St. Francis Home'** ant vartų.

Iš Naujos Anglijos automobiliai gali persikelti pervazu (ferry) iš New Rochelle į Port Washington, o iš ten pasukti į Route 101, čia jau. Vieta ta didmiesčio paliegėlėms mergaitėms atsigriebti sukurta, pasidėkojant filantropo p. Monson gausiai labdarybei ir globojama seserų Pranciškėčių Marijos Misionierių, vyriausiai prancuzių. Ši vienuolija, sukurta Alenos de Chappotin de Neuville (vienuolyne Kančios Motinos Marijos), popiežiui Pijui IX pritariant 1877 metais. Dabar joje yra per 6,500 seserų vienuolių, kurios susitelkusios apie pusantro šimto vienuolynuose (Europoje, Azijoje, Afrikoje ir Amerikoje) dirba įvairius maldos, apaštalavimo ir labdarybės darbus. Šv. Pranciškaus Namai, Roslyne (apie 3 dešimtys akrų tarp miškų ant augščiausio Ilgosios Salos Kalno), tai Didmiesčio pavargusioms mergaitėms vasarnamis; paties New Yorko miesto centre, netoli Grand Central gelžkelelių stoties, po numeriu 217-225 E. 45-th gatvės tos vienuolės globoja kudikius, kurių motinos duonpelniauja, taipgi kartu turi įrengę ruimingą valgyklą, kurioje biurų darbi-

ninkės mergaitės kasdien nuo 12 valandos iki 2 gali pigia kaina sveikai papietauti ir jaukioje skaitykloje atilsėti.

Kaip jau visiems žinoma, pirmiaus išleidę kun. A. Miluko paskaitų didžiumą knygose: „Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesijonalai“ (2 tom.) ir „Amerikos Lietuvių Kronika“, dabar pradėjome leisti likusias jo paskaitas Pensylvanijoje, New Yorke, New Jersey, taipgi Chicagoje laikytas) atskirose knygelėse, kurias užvardinome „Apie Pensylvanijos Lietuvius“ (toje valstybėje gyvena apie 300,000 mūsų tautiečių).

Idant tose knygelėse (bus jų keletas) būtų pilniausiai nupiešta mūsų kurybinio ir kulturinio gyvenimo istorija, labai gražiai prašome visų tų vietų lietuvių suteikti mums savo kritikas ar pastabas, jei ką rastų paskelbta netikroje ar nepilnai atitinkamoje šviesoje aprašyta. Birželio mėnesio „Žvaigždės“ žurnale ir sekančiame numeryje, kuriuodu po kritikai pataisyti sudarys pirmąjį tomą, kur yra paminėta vien Šenadorio ir jo apygardos (Mahanoy City) pirmųjų 20-ies metų istorija (1868—1888), užimanti per šimtą puslapių.

Pasargas galima siųsti Žvaigždei, 3654 Richmond St., Philadelphia, Pa., arba kun. Milukui, kuris apsiėmė prižiūrėti paskutinę korektą.

Su aukšta pagarba,

„Žvaigždės“ Redakcija.

LIETUVIAI PENNSYLVANIJOJE.

(Tęsa)

Skyrius XII. Šv. Kazimiero lenkas klebonas ir jo vyriausias padėjėjas vargonininkas D. T. Bačkauskas „Vienyb. Lietuwninkų“ jub. knygos apie Bačkauską. Dr. J. Šliupas apie tą patį Bačkauską „Liet. Balse“ (1886 m.) ir „Laisvoje Mintyje“ (1911 m.). Bačkausko „Saulės“ polemikų pavyzdžiai.

Nepaisant tų visų ginčų lenkas klebonas kun. Lenarkevičius išigyveno šv. Kazimiero parapijoje. Daug jam padėjo ir jo gabus vargonininkas D. T. Bačkauskas, kuris versdaves savo klebonui pamokslus į lietuvių kalbą ir mokino jį lietuviškai kalbėti.

Klebonui gerokai pramokus lietuviškai, vargonininkas Bačkauskas turėjo dėliai įvykusio nemalonaus atsitikimo pasišalinti iš Senadorio ir iš Pensylvanijos valstybės. Po Tamašausko slapyvardžiu jis dirbo Buffalo lenkų „Ojczyzna“, paskiaus „Wienybės Lietuwnikų“ redakcijoje, o nuo 1888 metų po savo tikra pavarde, sugrižęs į Shenandoah apygardą, kun. Lenarkevičiaus padedamas, įsitaisė spaustuve ir leido „Saulės“ laikraštį.

Savo 25 metų „Saulės“ Kalendoriuje (1888—1918) to laikraščio leidėjas pats Bačkauskas rašė:

„Pradžia buvo labai sunki, bo neturėjome ant įsitaisymo norint mažiausios drukarnės, jokio kapitalo, nė vilties, kad nuo ko aplaikyt keklioliką dolerių. Šitokiame padėjime

Dievas prisiuntė pagelbą ypatoje a. a. kun. Lenarkevičiaus iš Shenandoah, su kurio pagelba įsitaisėme šiokią tokią drukarnę ir pasiprašę Dievo ant pagelbos pirmas numeras (Saulės) pasirodė dieną 27 liepos 1888 mete."

„Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesijonalai" knygoje (t. I. p. 207) skaitome:

"Bačkauskas, kurs būdamas vargoninku prie šv. Kazimiero bažnyčios, padėjo savo klebonui rašyt lietuviškus pamokslus, dabar, laikraščio leidėju patapęs, savotiškos rūšies diplomatija uoliai talkininkavo savo geradėjui ir bent porą metų sutrukdė įsikūrimą naujos—grynai lietuviškos šv. Jurgio parapijos Šenadoryje."

Cia turiu atkreipti atydą, kad mano prisiminimas apie kun. Lenarkevičių ir jo vargonininką lyg ir skiriasi nuo „Biografijos pirmutinio Vien. Liet. redaktorius" „Vienybės Lietuvninkų 25 metų sukaktuvių jubilėjaus" knygoje... Bet... kad Bačkauskas, išbuves tūlą laiką Smalėnų vienuolyne, dalyvavęs 1868 m. sukilime kaipo lenku žandaras, paskiaus po keliolikos metų vargonininkavimo Alvite priverstas bėgti į Ameriką 1879 m., buvo Senadoryje šv. Kazimiero parapijos vargonininku, galima įsitikinti ir iš paskelbimo „Liet. Balse" (1886 m. kovo mėnesyje), kur nekultūringiausiai šmeiždamas Bačkauską Šliupas rašė:

"(kun.) Lenarkevičius... dabar turi gana su Paukščio paklode (taip J. Šliupas vadino "Vien. Lietuvn."—Red.), rėdomąja pamokslarašio niekšo Bačkausko, kuris po jo akia už altoriaus"....

(Seka inkriminuojantis sakiny, spaudai netin-

kas, kokius tik Sliupui pasisekdavo paleisti i pasaulį. — Red.).

(Spaudos Laisv. ir Am. Liet. Organizuotės Sukaktuvėse" 1. 581.).

Bačkausko biografijoj „Laisvoje Mintyje (1911 m. N. 16) Dr. Sliupas irgi prisimena jo vargoninkavimą Senadoryje:

„...kaip visi taip ir jis dirbt turėjo ant duonos kąsnio: iš pradžių buvo vargoninku Šenadoryje, po tam kriaučiaivo Baltimorėje, kur įrengė pirmutinę liet. kriaučių darbavietę.”

„Laisv. Mint.” redakcija patėmyja Sliupą taip rašius, dar Bačkauskui gyvam esant.

Kurie neskaitėte minėtos Dr. J. Sliupo Bačkausko biografijos, paskaitysiu Jums nekuriuos sakinius iš to „pirmutinio redaktoriaus” paneigrikos:

„...Atstojęs nuo "Vienybės", su pagalba lenku kun. Lenarkevičiaus ėmė leisti savo laikraštį "Saulė"... Bačkauskas yra užsitarnavęs nuo lietuvių daug papeikimų. Pirmiausias užsipuolimas ant jo kyla dėliai jo palinkimo užtarauti lenkystę... Taip "Ojezyznoje," kaip ir "Vienybėje," bei "Saulėje"... jis nesigailėjo daug paplovų išpilti kaip ant leidėjo "Liet. Balso", taip ir ant kun. Burbos..... Šiandien net šlykštu darosi, tuos raštus peržvelgiant".....

Kalbėdamas apie 1890 m. „Susiv.” seimą Mahanoy City. i kuri daktaras žiūri per savo partyvumo akinius, jis tesia:

„...Bačkauskas tuomet nekeitė visko, kas buvo grynai lietuviška. Išjuokė grynąją kalbą, tyčiojosi iš liet. kalbos žodžių, nesigailėjo tiesiog dergti net Lietuvos ženklą—Žirgą ir Vaiką. Užuoat i lietuviškąjį susivienijimą, jis kalbino lietuvius stoti i lenkų "Związek N. P."; kliudė tvėrimąsi lietuviškų parapijų atskirai nuo lenkų..... Iš Bačkausko dėkos, ir šiandien daugelis lietuvių tebesilaiko įsikabinę i lenkų skvernus....”

Taip rašė Dr. J. Sliupas 1911, laike, kada, anot jo žento Martyno Yčo, jis buvo įsikinkęs į laisvamanybos vežimą.*)

Bene neginčytinai įrodęs, juog. ką „Vienybės Liet.“ raštininkai, žinomi visad ir visur iš savo didelės fantazijos, rašė ir savo atmintinėse knygoje 1911 metais apie Bačkauską, neatitinka tiesai, iškelsiu aiškstėn kelis „Saulės“ raštų pavyzdžius iš 1894 m. N. 34 (senesnių „Saulės“ NN. negalima buvo surasti):

A. Iš vedamojo straipsnio, tuojaus po Evangelijos, keli sakiniai:

„Jago „Saule“ ira milemu laikrasztiau no Lietuviu, tai ir lenkiszkas laikrasztis „Gazeta Ludowa“ izdawinejemas per mus, ira izgirtas per visus lenkiszkus laikrasztiaus.... Gazieta lenkiszka ira izdawinejema tokio paczio dwase, kaip ir „Saule,“ o matote kaip lietuwiszki tuli jegamaszcezi ta laikraszti priesz žmonis bjaurina.... „Gazeta Ludowa“ ne aplai-ki jokios kritikos isz niekur, tai newidonu „Saules“ nepai-som..... „Saule“ ira grinai katalikiszku laikrasztiu ir ne wienas ne susipiktis, katras ta laikraszti skaito....

...Norint mus chicaginei ASYLAI no „Lietuwos“ pieme-niszka ir del bereikalo ussikabino, mes tuom laik nieko ne-atsakome, tiktai tiek primenam, jog sawo laike apie latra ir apgawika Olszewskuti apraszysime.... Ir pasakom tiek: Isz-mokkie Asile pirma raszit, o tada polemizawok su „Saule.“ Bus gana del asilo—paszlemeko, ba ant atsakimo ilgo del to-kio durnio „Saulėje“ wietos neturime...

*) ž. „Lietuvos Albumas“ p. 410—411.

B. Iš straipsnio prieš kun. A. Burbą — „Hey lietuviai“:

„Burba reiketu pirmiause praszalit no prezidento o drauge ir „Wenybe“... Kožnas lietuwiszkas laikrasztis darbuos del gero Lietuwistės, ba Susiwienijimui yra sunku užlaikit drukarne Pauksztio o ir jio wisus zecerius.... Juk po kwarabu Burba tiek ne nupelni kad butu amžinuoju prezidentu..... Jago wadinasi susiwienijimas Lietuwiu, tai tegul bus ir susiwienijimas Laikrasztiau o ne taip kaip szendien: priwerstinai gire „Wienybę“, o ant kitu laikrasztiau ugne spiauje.... Szelauk su Burbais o imsime usz sawo Susiwienijimo.... (Palikta „Saulės“ statrašas—Red.).

C. Iš „Gloverso Mainierio“ (Tamo Astramsko) — „Taradaikos antrosios Smuikos“, — vyriausiojo D. Bačkausko sądarbininko „Saulėje“:

„.....Kada bus galas tiems visiems nesuprantantiems tarp lietuvių ne tiktai Šenadoryje, nes (sk. bet) čielame Amerike. Visi rėdytojai bile kokio laikraščio katrie tik nepučia į kunigijos triubą apgavime darbininkų tieji yra šliuptarniai... Katrie ne skaito „Vienybės“ „Žalčio“ (sk. „Valties“, kun. Burbos leidžiamo 1894 metais savaitraščio), tiejie šliuptarniai... Kas yra kaltas, jei šliupas aplaikė tokią garbę?... Kodėl nepasirupina geradėjai idant turėtų savo tarnus (burbtarniai ir t.t.)... Prijaučiu juog geriems Katalikams šitas mano išaiškinimas patiks, bet niekados ne tamsunams burbuoliams ar burbvaikiams... Ant laikraščių nepykite, ba čion laikraščiai remiasi ant didelio pamato, ant liuosybės be cenziuros, o rėdytojai turi savo vardą..... Tamsunai nežino kas tai yra redaktorius ir kokios pagoduonės vertas“....

D. Senadoriškie „Saulės“ korespondento M. M., pagarbos žodis leidėjui:

„Daugumas palaidunų tamstos neapkenčia nes (sk. bet) žmonės protingi visi tave giria ir aš tave didelei uvožoju, Tavo garsų vardą augštai šacavoju tu vienas daugiausia dar-

buojiesi, su nevidonais kovojiesi už moksliską šviesą, mokslą ir dorybę! Tu nusukai ragus anam žeboram jaučiui (kun. J. Žebriui—Red.), kuris stengėsi išplėšt iš mūsų rankų rašliaviškas tiesas, norėjo mums uždraust skaityt "Saulę," "Garsą".....

"Kad tu Burbe butum Grodno kalėjime supelijęs ne čionai atvykęs..... Nenorėkim Broliai buti baudžiaunikais kokio tenais išpustilvio Burbos, ar negalim savo mislis vienam antram paduoti be jokios grasmės ir burbiškos Vienybės?"...

Skyrius XIII. „Tėvynės” redakcijos epitaphas susstojusiai eiti (1933 m.) „Vienybei Lietuvnikų”. Šliupas apie „Vien. Liet.” redaktorius (ir Širvydą). Amerikos lietuviškų laikraščių redaktoriai ir jų korespondentai. Svečiai kandidatais į redaktorius. Klebonai ir korespondentai. La Bruyere'o žodis mūsų dienų intriguojantiems veikėjams — korespondentams. 1892 „Varpas” apie „Saulės” šalininkus. Kodel Bačkaukas virto Tamašaucku?

„Vienybės Liet.” charakteriui nušviesti, manau geriausia bus pakartojus porą sakinių iš vieno vedamųjų „Tėvynės” straipsnių, kurių autorių, dirbusių apie 25 metus Amerikos lietuvių redakcijose, drąsiai galima pavadinti gerai apsipažinusių su mūsų (Amerikos lietuvių) išleistuvėmis ir redakcijomis. 1926 m. „Vienybės” metraštis jį vadina savo bendradarbiu (p. 147).

Viename savo vedamamjame straipnyje, užvardintame „Skaudi pamoka”, to laikraščio (Tėvynės) redaktorius p. Vitaitis rašo:

„Begalo skaudus ir liūdnas įvykis Amerikos lietuvių kultūriniam gyvenime, kad turėjo sustoti 47 metus visuomenei ištarnavęs laikraštis. Šia proga todėl nors pripuolamai panagrinėkime priežastis, privedusias „Vienybę” prie tokio likimo”.....

Išvardinęs kelias priežastis „Vienybės Liet.” bankroto, „Tėvynės” redaktorius atranda svarbiausia tą, kad „Vienybėje Liet.” buvę per daug šmeižtų, ji buvus „pikčiausiu asmeniniu kolonijų, šmeižtų ir niekinimų organu. Vargiai yra

bent vienas Amerikos lietuvių senesniųjų tautinės sriovės veikėjų, kuris nebuvo šlykščiausiu būdu „Vienybėje“ iškoliotas, išniekintas, apšmeižtas.

„Šita nekultūringa šmeižtų kampanija prieš užsitarnavusius visuomenės gyvenime veikėjus buvo varoma saužiniai ir tiksliai.... Ir tas buvo daroma visokiais paprasčiausio žmoniškumo ribas pereinant.“

taip baigia savo pastabas apie „Vienybę Liet.“ — prityręs „Tėvynės“ redaktorius (1938 N. 47).

Nepamirškime, juog Vitaitis rašydamas pernai (1938 m.) apie „V. L.“ palinkimą šmeižti net didžiausius savo bičiuolius, jei anie hic et nunc nešoka pagal jos muziką, vien pakartoju paties Dr. J. Sliupo įtarimus, atspausčius to paties laikraščio: „V. L.“ 25 m. Sukaktuvių Jubilėjus“ knygoje dar 1911 metais.

Ant 180 lapo tų knygų skaitome, (sulyg tą pačia „V. L.“ redakcija), to „Amerikos lietuvių atgimimo tėvo (sic. Red.), liberalizmo pionieriaus“*) tvirtinimą:

„...ilgiausiai „V. L.“ rėdo J. Širvydas. Jeigu ne šmeižimų epizodai iš gadynės revoliucijos Maskolijoje ir neperdidelis, bet neužpelnytas garbinimas anuometinių „didvyrų“ (svetimženkliai Šliupo), be kitų menkesnių ydų, sakyčiau, „Vien. L.“ įstojusi yra į savo vėžes“.....

Toki liūdyjimą girdint nuo vienminčių, „darbininkų“, ko galėjo tikėtis tie, ka, anot mūsų seno priežodžio, nepūtė į „Vien.L.“ dūda?

*) „Vien. metraštis 1926 p. 112,

„Lithuanus sum lithuanci nihil a me alienum puto“,*) teisinosi Dr. Kudirka, tardamas tiesos žodį eilerašiams „Varpo“ korespondentams.

„Vien. Liet.“ įtarimui suminkštinti prisiminime apie visiems mums redaktoriams įkirių įkiriausią dalyką — beje mūsų sądarbininkų nepaprastą palinkimą į prasimanymus. Kuri mūsų išleistuvė-redakcija neturėjo nuostolių — moralių ir finansinių — dėliai savo korespondentų prasimanymų, perdėjimų, faktų iškraipymų?

Bet mūsų, Amerikos lietuvių redaktorių vargai, rūpesčiai, bėdos nepasibaigia su korespondentais.

Nors tik paskutiniaisiais laikais mūsų tėvynėje atsirado overprodukcija inteligentų, bet veikėjų, kandidatų į veikėjus, ypač iš svečių nebuvėlių jau seniai į valias turime. Ir kaip visur, taip ir pas mus, kuomažiau kas galvoj įgimto ar išdirbto proto turi, tuo platesni pas jį užsimojimai, tuo didesni jo pasiryžimai briautis į laikraščių skiltis.

Pirm dvidešimties, sakysim, metų panašios rušies visuomeninkui ateina į galvą, kad žmonių labas reikalauja jo pasiaukojimo laikraštiniui kystei (kitur jis rasi netinkąs). Čia gi jam viskas atrodo labai jauku, patogu.

Drąsos kupinas jis pasisako, kad, jam sėdint

*) V, Kudirkos raštai, t. IX, p. 296.

šitoje redakcijoje, tavo plauko lietuviai daug daug pliusų pelnytų.

Tau atsakius, juog vardan visame civilizuo-
tame pasaulyje prisilaikomos tvarkos, tau ir tavo
bičiuoliams, darbą ir turta įdėjusiems į išleistu-
vės įstagą privalo šiokis tokis atlyginimas, — ki-
taip pasakius, turis įvykti pardavimas ir pirkimas.

Tokis „nediplomatinis“ atsakymas užgauna
vyra norintį pasiaukoti (sic) visuomenės labui.
Iš brolio tautiečio jis pasidaro tavo bei taviškių
žiaurus ir karingas priešas. Pasibastęs po mūsų
naujokynes jis pagaliaus prisišlijo prie lietuviš-
ko dienraščio Vakarų Didmiestyje.

Tau teko būti lietuvių parapijos klebonu, tad
ir tavo šimtai nuskambėjo fondan anam laikraš-
čiui įkurti. Tu privalai jį pats paremti ir saviems
bičiuoliams jį įpiršti. Viena gražia diena, paėmęs
tą dienraštį, skaitai korespondenciją, kurioje
neva parapijiečių, (rasi net jų komiteto) vardu
primetama tau finansinė malversacija. Juk leng-
viausias daiktas, anot mūsų senelių priežodžio
mergą ar kunigą įtarti.

Kada tavo parapijiečiai ir parapijos komitetas
atremia tuos prasimanymus, parodo „korespon-
dento“ sufalšiuotus ar prasimanytus parašus ir
išleidžia net brošūrėlę „šv. Jurgio parapijos rei-
kalai tikroje šviesoje“, ans tavo buvęs svečias —
nesijaučia privalas paleistus prasimanymus at-
šaukti (pamažintų juk tas spaudinto žodžio auto-
ritetą).

Irgi pamenate aną sraunų prasimanymų upelį,
ką lietuvių žmonelių labai tryško ir iš šitoje apy-

gardoje buvusio laikraščio, kada savo laike pagarsėjęs laikraštukas „Vanagas“ išdriso nušviesti visokius veiksmus. Negalėjote pamiršti ir 1932-as metais garsių „korespondencijų“ iš Maspeth'o parapijos, parašytų vien tikslu asmeninio pasipelnymo per išpustus prasimanymus. Netikėtas velionės „Vien. Liet.“ bankrotas neleido interesuotiems su teismo pagalba numauti kaukę tujų šmeižiančių raštų autoriams.

Iš kitos pusės tokis dalykų susiklojimas bene buvo geriausias. Prancūzų klasikų literatas La Bruyere pirm pustrėčio šimto metų apie panašios rūšies veikėjus pasakė:

„Si vous etes ne vicieux, je vous plains; si vous le devenez par faiblesse pour ceux qui ont interet que vous le soyez, qui ont jure entre eux de vous corrompre, et qui se vantent deja de pouvoir y reussir, souffrez que je vous mep-rise. Les Caracteres par La Bruyere, Paris Libraire Hashette

„Gaila tavęs, jei apsigimei nedorėliu, bet jei virtai juomi pataikaudamas tiems, ką tąja tavo ydą rūpinasi, stengiasi net prisiegiauja išnaudoti ir dar giriasi savo tokiu pasisekimu, užteks tave per nieką palaikius“.

Beveizint į vėlesniųjų dienų svečius nebuvėlius, kandidatus į Amerikos lietuvių veikėjus, nekartą pagalvoji, kad rasi atsakomybė už jų elgėsi priskaitytina rusų vyriausybei, panaikinusiai klasiškus mokslus mūsų gimnazijose. Graikų kalbos besimokinant senovėje reikėdavo kiekvienam išidėmėti sakinį: „tois neanias prepej e sige“ (jaunuoliams pritinka tylą). Visi žinome, kad tos axiomos išradėjai graikai buvo ikūrėjais dabartinio mūsų draugijos surėdymo demokratiniais pagrindais.

Ne prošali čia bus pakartoti, ką rašė „Varpo“ redakcija 1892 metais (N. 8-me) apie „Saulės“ leidėjo pasekėjus:

„...Šitą partiją galima taipgi vadinti naujalenkiška arba pusiaulenkiška, susidedančią iš paikinamų ir išvadžiojamų mažai patyrusių lietuvių Amerikoje. Bačkauskas taip prisiplakė prie lietuvių su savo „Saulė“ Amerikoje, kaip Lietuvoje prisiplaka prie paikesnių ir neapsukresnių lietuvių koks žydas karčėmnikas. Pikta ir gėda geram tėvynaičiui žiūrėti, kaip toks besarmatis tamsūnas moka išnaudoti paikumą mūsų žmonelių. Juk kas ten per įtalpa jo draiskalo, tai biau ru geram žmogui skaityti, o padori moteriškė jug tokių begėdiškų zaunų visai negal į rankas paimti“.....

Taigi tik dėl Senadorio bažnyčioje įvykusių nemalonumų D. T. Bačkauskas pasitraukė į kitos valstybės (Maryland'o) miestą Baltimore, kur šenadoriškis konštebelis J. Bobina jį suradęs žadėjo parsivežti Senadorin, bet prašomas iš gailaširdystės jį ten palikęs.

Kada „Wien. Liet.“ leidėjai 1886 m. parsivežė jį iš Bufalo (New Yorko valstybės) į Plymouth'a, Pa. už redaktorių, Bačkauskas slėpėsi tada ir dar 2 metu po Tamašausko vardu. Anuomet buvo madoje, įvykus kokiam nemalonumui, kitą pavarde vadintis, kaip antai vienas „Wienibes Liet.“ ikūrėju — bankininkas A. Pajaujis, iš Freelando atvykęs Plymouth'an, virto Bendriftu.

Skyrius XIV. Brolio Augustino Zaico darbuotė. Šv. Jurgio ir Kazimiero draugijos. Šenadorio lietuvių išmėginimo diena (1880 m.). „Związek'o" žalinga įtaka lietuviams išeiviams.

Iš to visko, ką iki šiol išdėsčiau, aišku, juog šenadoriškių lietuvių (daugiausia bemokslų, analfabetų) pasiryžimai nusikratyti lenkų bičiulystę, sukuriant savąją lietuvišką parapiją, turėjo niekais virsti. Ir būtų virte, jei ne būtų gyvenęs jūju tarpe vienas veikliausių mūsų išeivijos pionierių punskietis Zaica, apie kurį „Spaudos Laisvės ir Am. L. Org." (p. 605) knygos rašo:

"...pirmame mūsų ateivijos dešimtmetyje vyriausio ir uoliausio lietuvių vado garbė neužginamai priklausė buvusiam Smalėnų, Punsko parapijos, vienuoliui broliui Augustinui. Jis mokėjo panaudoti lenkininkų nuskriaustųjų lietuvių ūpą ir suorganizuoti juos tvirčiausiais tautiniais pagrindais, kurių negalėjo sugriauti visokie polonizmo apaštalai, nei savieji išgamos, žmonių išnaudotojai."

1877 metais brolis Augustinas, tuomet dirbęs Šenadorio apygardos anglekasyklose, sukūrė čia šv. Jurgio grynai lietuvišką susišelpimo draugiją, kurios nariai nevien rūpinosi atskyrimu lietuvių nuo lenkų ir sukurimu savos parapijos, bet ir uždėjo pirmutinę Amerikos lietuvių vartotojų valgomųjų daiktų krautuvę

Tą pirmąją Amerikos lietuvių vartotojų krautuvę jos vedėjas Jonas Skritulskas likvidavęs, įsitaisė karčema New Britaine, Connecticuto

vasltybėje ir, čia įsigyvenęs, vėliaus buvo ilgesnį laiką „Susivienyjimo Liet. Amerikoje“ izdininku.

„Pirmieji įsirasė į šv. Jurgio draugiją: Petras Kazakevičius (kun. Strupinsko giminaitis), Jonas Račkus ir Jonas Matulėvičius. Šis paskutinis buvęs pirmas šv. Jurgio draugijos pirmininkas. Mišrios Senadorio lietuvių-lenkų šv. Kazimiero draugijos, įkurtos dar 1872 metais, pirmasis pirmininkas buvęs Kazys Karpauckas, o Vincas Cižauskas pirmasis sekretorius“ („Spaudos L. ir Am. L. Org. Sukakt.“ p. 449-450). Šv. Kazimiero draugijos lietuviai nariai gražumu atsiskyrė nuo lenkų 1891 metais ir parūpino grynai lietuvišką konstituciją. Šv. Jurgio draugijos pirmąją konstituciją parašęs brolis Augustinas.

„Lietuw. Gazietos“ N. 10 (1879 m.)*) skaitome to vienuolio paraginimus:

„riškimėsi į kruvą ir duokime tuomi parodą, kad ir mes išvaryti iš tėvynės esame ir būsime gyvi, padarykime kaip kokią gvardiją, gatavą stoti į kovą kožną valandą.“

Ta „išmėginimo valanda“ šenadoriškiamis „jurginiams“ buvo 1880 metais.

Tais metais po didžiausių savitarpinių ginčų lenkų liberalai pradėjo organizuoti naują susivienyjimą — „Związek“, kad pasekmingiaus nugalėjus „kropidlarz'ų“ (taip jie vadino katalikus) įtaką. Zinomas daigtas, lenkų kunigai (su jais ir šenadoriškis kun. Lenarkevičius) labai draudė žmones nuo įstojimo į „bezwyznaniowc'ų“ eiles.

*) 1885 „Aušra“ I. 399, 340.

Senadoriškių skaitlinga šv. Jurgio draugija, ant keršto savo lenkui klebonui pasigarsino lenkų laikraščiuose, juog ji dalyvausianti „Związek'o" kuriamame seime Philadelphia, Pa. (1880 m.).

Tik po didžiausių atkalbinėjimų broliui Augustinui ir jo bičiulams pasisekė paveikti Jurginę draugiją, kad ji susilaikytų su savo atstovų siuntimu į „Związek'o" seimą.

Nelemtas tautiniu atžvilgiu likimas šimtų lietuvių, kur nebūk išinerpliojusiu į „Związek'o" kilpas, parodo mums kaip daug pasitarnavo lietuviams brolis Augustinas, sulaukydamas vieną didžiausių mūsų draugijų nuo įstojimo į taji lenkų „susivienijimą“.*) Lenkų „Historya Polska w Ameryce" knygoje skaitome apie tą Senadorio „jurginių" neišpildytą lenkams pažadėjimą.

* Sk. „Laisv. Mintyje" (p. 370) J. Šl-o žodžius... „nors per Bačkausko „Vienybėje" niekinimus pirmasai (Šliupo ir Pesecko sic) susivienijimas pakrikti turėjo... Ažuot į lietuviškąjį susivienijimą, jis kalbino lietuvius stoti lenkų „Związek Narodowy Polski"; kliudė tvėrimąsi lietuviškų parapijų atskirai nuo lenkų... Iš Bačkausko dėkos ir šiandien (1911 m. Red.) daugelis lietuvių tebesilaiko įsikabinę į lenkų skvernus."

Skyrius XV. Brolio Augustino gudrumas. Lenkai rašytojai apie brolių Augustiną. „L. Balsas“ apie tą patį brolių Augustiną. Kodėl Šliupas ir „L. Balsas“ kerštavo br. Augustinui? Tamašauskas-Bačkauskas prašo brolio Augustino sądarbininkauti „Wien-je Liet.“

Indomu, kad gudrus vienuolis mokėjo paslėpti nuo lenkų, kaip kitus taip ir šitąjį lietuvių labai savo darba. „Historya Polska w Ameryce“ apie tai nieko nežino. Trečiame tome jos autorius (W. Kruszką) su didžiausia pagarba rašo apie „aukštesnės lenkų mokyklos“ (Pulaski, Wisconsin valstybėje) įkūrėją:

„...1876 m. uždarius vienuolynus, nekurie Tėvai Reformatai atvyko Amerikon. Su jais ir brolis Augustinas Zaic (Zeitz), reformatas professus... Kunigai užėmė parapijas, o brolis Augustinas kelis metus dirbtuvėse duonpelniavo kaip paprastas darbininkas ir išmoko anglų kalbos... Jis vis ilgėjosi vienuolyno ir rūpinosi jo įkūrimu...“

.....

Brolis Augustinas apsigyvenęs Hofo (Wisconsin valstybėje) namuose, kuriuose buvusi įsteigta ir koplytėlė, tuojaus įkūrė mokyklėlę ir pradėjo vaikus mokyti, o šventadieniais su susirinkusiais žmonėmis kalbėjo maldas, giedojo Ražančių, Valandas, giesmes ir skaitė Evangeliją. O kadgi buvo žmogus inteligentas ir apsišvietęs, tad perskaitęs evangeliją, ją paaiškino, bardavosi už prasižengimus, ragindavo prie doro gyvenimo—už ką jį žmonės labai pamylėjo. Žmonių padedamas, kirto mišką, ir ruošė medžiagą būsimam vienuolynui statyti. Šv. Tėvas, Green Bay vyskupo Katerio prašomas, leido įkūrti pirmąjį šv. Pranciškaus Mažųjų Brolių vienuolyną ir parapiją 27 d. Balandžio 1887 metais”...

Toliaus autorius cituoja paskui „Polak w Ameryce” (27 rugs. 1887 m.) brolio Augustino atsišaukimą į lenkų dvasiškiją ir draugijas, kad aukas rengiamam vienuolynui siųstų vyskupo F. Katzerio adresu”. (p. 39).

Senadoriškis „Liet. Balso” korespondentas 1887 m. prikašiojo broliui Augustinui veidmainiškumą”.

„Mums labai yra navatna, žiūrint į tą dievotą senelį, katriems jis meluoja—ar lenkams, ar iletuvnikams.... Kas atspės pasalumą to brostvininko? Zeytz Šenadorio lietuviams pasakoja, kad jis dėl lietuvių naudos klioštorių mislijęs įrengti. Kode lenkų „Wiaruse” Augustinai pamiršai apie lietuvius nors vieną žodį išarti?”....

Toliaus įsikarščiaavęs „L. B.” korespondentas tęsia...

„Šenadorio keli naujalenkia matydami, juog Paukščio („Wien. Liet.” leidėjo—Red.) paiegos pasirodo neištenkamos ant nuveikimo stiprių lietuvių (suprask 86-tais metais įkūrtojo Susivienijimo, kuris 88-ais metais paties J. Šliupo buvo palaidotas—Red.) pasistengė parsikviesdinti minėtą zokoninką kaipo talkininką Paukščiui...

Ant galo reiktų pagirti brolių Augustiną, kuris pilname savo zokoniškame papuošime neatsisako geram lietuviui žin-gnio į karčemą ant alaus stiklo”....

baigia nevykusį savo įtarimą „Liet. Balso” korespondentas.

Kaip 1928 metų „Zvaigždės” žurnale (N. 1-me p. 34—36) buvo rašyta, brolis Augustinas „už savo „Wien. Liet.” parėmimą užsitraukė ant savęs, didelę „Liet. Balso” šalininkų nepykantą”.

„L. Balso“ skaitytojų skaitliui nupuolus žemiaus šimto (buve bene tik 78) po „W. Liet.“ pasirodymui, visus to laikraščio palaikytojus apėmė neapsakytas apmaudas. Tad ne dyvai, kad ir pats Sliupas pamiršo savo pagyrimo žodžius (1885 m. Aušroje) to vienuolio raštams, ragintiems per „L. Gaz.“ Amerikos lietuvius (1879 m.) organizuoti susišėlpimo draugijas.

Cia reikia atminti ir tas faktas, kad pirmutinės lietuvių kalboje knygas savo lėšomis atspaudino tas pats šv. Pranciškaus vienuolis Augustinas — beje „Historya Septynių Mokytojų“ W. Dynewicziaus spaustuvėje Chicago, Ill.

Apie brolio Augustino spaudintus raštus daugiau buvo paminėta (bet ir tai nepilnai) „Spaudos Laisvės ir Am. Liet. Organizuotės“*) knygoje, ką dabar prisimenu, pasitikėdamas, juog bus galima kada nors sugaudyti ir paduoti pilna jų sąrašą.

Nepamirškime, juog „pirmutinis“ „Wienibės Liet.“ redaktorius D. T. Tamašauskas — (Bačkauskas) savo laiku mokinosi irgi ne kur kitur bet Smalėnų (Punsko parapijos) vienuolyne. Tad suprantama, kodėl jis maldavo savo buvusio mokytojo (jau 79 metais iš „Liet. Gaz.“ pagarsėjusio lietuvių rašytojo) sądarbininkauti. Savo keliu ir leidėjas Paukštys „nedaugiausiai“ įtakos lietuvių sostinėje — Senadoryje turėjęs, maldaute maldavo brolio Augustino, kad ans, panaudodamas savo plačias pažintis, prikalbintų kuodaugiausiai skaitytojų jo gazietai.

*) p. 456—460.

Skyrius XVI. „Laisvoji Mintis“ apie brolių Augustiną, pirmutinį Amerikoje spaudintų lietuviškų knygų leidėją. Tų knygų pasklidimas ir antra laida. Šliupo pagarbos žodžiai Bačkauskui. Brolio Augustino didesni už Bačkausko nuopelnai. Šliupas primeta kun. Milukui Namiškio-Dubinsko straipsnį ir gina Bačkauską. Dubinsko sarkastiškas atsakymas į tą nevykusį įtarimą ir vėju pamuštus panegirikus.

„Pirmutinių lietuviškų spausdinių Amerikoje“ autorius „Laisvoje Mintyje“ (N. 4) labai peikia brolio Augustino pasirinkimą, išleidžiant pirmąsias lietuviškas knygas, sakydamas:

„Nebešnekėsiu čia apie Zeytzo „Historyą Septynių Mokintojų,“ kurią rašytojas nesiganėdino patalpinęs į „Gazietę,“ bet dar ir atskirai atspauzdino, manydamas, juog tuomi Lietuvai didelį pelną nešąs. Geriau būtų, kad tokia knygapalaikė nebutų užgimus mus raštijoje. Bet yra ir daugiau tokių knygapalaikių... (čia pamini Tvarausko „Morfeušą“ —sapnininką ir k.).

Tačiau Amerikos lietuvių kultūros ugis diametriniai priešingas šitam tvirtinimui. Br. Augustino knygelės greit išsiplatino tarp žmonių, daugelis jų vis reikalavo, ir J. Paukštys rado pelningu jas perspaudint 3000 egzempliorių 1892 metais. Gi Kuokščio „Išganymas Vargdienio“ arba „Keli žodžiai apie vaikų auginimą“ nei dvidešimtos dalies tokio pasisekimo neturėjo.

„Sapnininkų“ po kelis tūkstančius išleido kone kiekviena lietuvių spaustuvė, (išskyrus „Tėvyne“, „Garsą A. L.“ ir „Zvaigždę“ — taip

vadinas „kunigų išleistuves“). Atsižvelgus į mūsų vsuomenės, jei tinka tas žodis, analfabetiškumą ir šitokių knygų skaitymas patampa pliusu. Nėsant riešutų ir gilės riešutai.

Šliupas savo „Medžiagoje Bačkausko bijografijai“ atrado

„.....užpelnus... Bačkausko reikaluose tautiškojo lietuvių gyvenimo“ tame, kad tasai „savo rašymu moka patraukti prie savęs ir todėl turi daug skaitytojų savo laikraščio.... kad daugelis ant „Saulės“ išmokę yra skaityti... ir vėliaus įstengia suprasti beskaitydami kitokius raštus..... Tik pasidėkavojant Laisvamanių (su Dr. Šliupu priešakyje—Red.) įsikišimui.... Bačkauskas išliko nuo sunkios baudos Jungtinių Valstybių federaliame teisme „už platinimą visuomenę piktinančių“ (sk. šlykščių, pornografiškų) raštų *).

Daug didesnės pagarbos vertas brolis Augustinas Zaica, daugiau už kitus rašęs „Lietuviškoje Gaziatoje“ ir „Wienibę Lietuwn.“ nevien labiausiai paskleidęs lietuvių naujokynėse, bet ir daugiausiai raštų tam laikraščiui suteikęs per pirmuosius trejus metus. Jis vis tai darė be atlyginimo, vien trokšdamas savo brolių apšvietimo. „Liet. Balso“ radikalams nepatikdavo jo „brostvinikiški rūbai“, Šliupą erzino jo polonizmais iškaišyta lietuviška kalba.

Bet ieškant priekabių, kone kiekvieno rašytojo raštuose galima ką nors netobulo rasti.

Pirm trisdešimtys metų Lietuvos inteligentai daug gardžių juokų turėjo iš polemikos Dr. Šliupo su teisininku Dubinsku.

Anuomet man pradėjus leisti šenadoriškę „Dirvą“ ir tilžisnę „Žinyčią“ po „Dirvos Žinyno“ vardu, 1903 metų Liepos mėnesio to

*) 1911 „Laisvoji Mintis“ p. 370,

bertaininio laikraščio laidoje tilpo Namiškio raštas „Pažvalga į lietuvių amerikiečių gyvenimą“.

Straipsnio autorius ilgus metus atydžiai sekė amerikiečių lietuvių gyvenimą. Per 16 metų jis skaitė visus Tilžėje ir Amerikoje ėjusius laikraščius, neišimant ir „Saulės“, dalyvavo „Varpo“ leidėjų susirinkimuose, taip pat sueidavo su „Apžvalgos“, paskiau „Tėvynės Sargo“ bendradarbiais.

Susijungus „Dirvai“ su „Žinynu“, jis sutiko išnaudoti savo valdišką vietą Rusijos Senate paskleidimui to ir kitų lietuviškų užrubežinių laikraščių tarp Rusijoje gyvenančių mūsų inteligentų. Šliupui nepatiko jo raštas, ir jis, įtares kun. Miluką buvus autorium, bombastišku tonu, lygiai kaip „Liet. Balso“ laikais, (kada rašė savo „Aš ir Lietuva“), smarkiai jį išbarė.

Lengvaplunksnis Ukiškis, (jis pasirašydavo ir Namiškiu), prisimines Dr. Kudirkos pašiepimus „Varpe“ „Raštu ir Raštininkų“ didvyrių, citavo kelis Dr. Šliupo įvertinimus nekurių mūsų kulturnešių, po kiekvienam pajuokiančiai papleškines „bravo“, „bravissimo“.

Šliupo gi pasakymui:

„kad Bačkauskas būtų mokytesnis žmogus, jis būtų šiandien pirmu raštininku lietuvišku (kokia vis graži lietuviška kalba!) dėlei įtekmės ant žmonių“...

Sulyg p Ukiškį „čia jau nė bravo nė bravissimo neužtenka“.....

„Kad apie p. Šliupo bepusystę nėra daug ką kalbėti“— plačiau priparodęs tas išmokslingas teisininkas literatas prikiša daktarui Šliupui, juog jis „baisiai darko lietuvišką kalbą ir labai mažai pasipažįsta su lietuviška gramatika.“

"Nusileisk, Tamsta," nuo Olimpo, ant kurio pats, nieko nesiklaudamas, ėmei ir užsirangiai. Nesipūsk perdaug, girdamasis, kad mokinaisi Baltimorėje, New Yorke ir Philadelphijoje (it ans pagyras lenkas, ką išėjo visą dešimtį Vokietijos universitetų... išbūdamas po valandą kiekviename, o imk bent dabar mokintis lietuviškai rašyti, nors iš p. Kriaušaičio (sk. Jablonskio) raštų... O kada Tomista geriaus lietuviškai rašyti ir doriaus polemiką vesti mokėsi, tad gal ir europiečiai, lietuviai teiksis su Tamista polemizuoti"

— baigė savo polemiką p. Ukiškis.

Baigsiu ir aš šio vakaro paskaitą apie „vyriausią ir uoliausią mūsų ateivijos“ lietuvių vadą ir darbuotoją punskietį brolių Augustiną. Tik prie viršminėtų šiose knygosė (XIV skyriuje) sakinių iš „Spaudos Laisvės ir A. L. Organizuotės“ pakartosiu dar iš „Amerikos Liet. Kronikos“ (p. 12—13) kelis žodžius:

„...Jį (br. A.), mokėjusį panaudoti lenkų nuskriaustųjų šenadoryje lietuvių upą pasekmingai organizuotės veiklai 77-ais metais, (paskiaus regime (1879 m.)

„eilėse uoliausių palaikytojų pirmojo Amerikos lietuvių laikraščio — „Lietuwiszkos Gazietos“, kurioje jis pirmas iškėlė lietuvių draugijų (N. 10) reikalą įrgi skyrimosi nuo lenkų (ib. N.16; ž. 1885 „Aušros“ p. 339-340). Šiam laikraščiui mirus, randame brolių Augustiną besirupinantį lietuviškų (pirmųjų Amerikoje) knygų Chicagoje išleidimu ir pagaliaus „Wienibes Liet.“ savaitraščio pastatymu ant tvirtų kojų (ž. 1887 „L. B.“ p. 70).

Tuose darbuose niekas negirdėjo br. Augustiną panaudojant pagiežos, koliojimosi žodžius. 1932 m. lankantis Amerikoje „Musų Raštų Istorijos“ autoriui, prof. M. Biržiškai, šv. Jurgio klebonijoje atkreipiau jo atydą į perdėtus tame

veikalēlīje pagyru žodžius šliupo darbuotės, o visišką užtylėjimą apie br. Augustino ir kitų pirmųjų mūsų išeivijos kulturintojų. Važiuojantį į Vakarines Valstybes profesorių raginau, kad besilankydamas Chicagos apygardoje ir Wisconsin valstybėje patyrinėtų apie tą dalyką. Kada, grįžusį iš Vakarinių mūsų naujokynių ir tėvynėn važiuojantį profesorių paklausiau, bene ką ir mums nežinomo apie tuos pirmesnius už šliupą Am. lietuvių dirvoje darbuotojus ištyrė, man atsakyta, kad jis (turėjęs aibį Vilniaus krašto vadavime reikalų), visą tą darbą pavedęs tuometiniam „Vien. Liet.“ ant-
rajam redaktoriui p. Klingai. Šįmet (1935 m.) gegužės m. per savo paskaitą apie aušrininkus Apreiškimo par. svetainėje suėjęs tąjį p. prof. įgaliotąjį informaciją ieškotoją užklausiau, ką jis sužinojęs apie „Liet. Gazietos“ ir „Vien. Liet.“ pirmuosius rašytojus ir tų metų kurėjus. P. Klinga tegalėjo pasakyti, kad jis neturėjęs galimybės savo domę į tuos dalykus atkreipti.

Skyrius XVII. Mahanoy City lietuviai įkuria savąją parapiją, atsiskirdami nuo šenadoriečių (1884 m.). Su savo klebonu kun. P. Abromaičiu, jie pradeda statyti šv. Juozapo bažnyčią (1888 m.). Jų bažnytinėj svetainėj įkurta pirmoji Amerikoje lietuvių parapijos mokykla (netobula). Statistika Mahanoy City lietuvių ir jų organizacijų.

Dėliai virš paminėtų priežasčių šenadoriečiams nepajlegiant išsinarplioti iš lenkiškų rezginių, 1884 metais Mahanoy City lietuviai ypatingai pradėjo tartis apie atsiskyrimą nuo šenadoriškių, įkurdami savąją šv. Juozapo parapiją, kuriai pagaliaus 1888 metais gavo lietuvi kleboną kun. Petrą Abromaitį, neseniai atvykusį iš Lietuvos ir apie metus klebonavusį Hazleton'o šv. Petro ir Povylo parapijoje.

Pakartosiu čia, ką rašiau dešimtmetinių sukaktuvių savaitraščio „Žvaigždės“ numeryje (1911, No. 15) rašte „Amerikos Lietuviai Katalikai ir jų Parapijos“, dar pridėdamas paskesnes žinias iš šv. Juozapo parapijos 35-metinių sukaktuvių (1888—1923) knygu:

„Apipirkus už \$3,600 žemės 120 per 150 pėdų sklypą vakariniame miesto gale pradėta statyti bažnyčia, kurią bestatant, delei neapsižiurėjimo su kontraktorium, reikėjo turėti nekuriuos nuostolius. Pastatyta po visų bėdų murinė su vienu bokštu bažnyčia 54 pėdų pločio ir 100 pėdų ilgio. Bažnyčios pastatymas ir visas

jos įrengimas kainavęs apie \$40,000 (priskaitant ir žemę). Vėlesniame laike greta bažnyčios pastatyta apie už \$6,000 klebonija. Išmokėjus skolas už bažnyčią ir kleboniją, vėliaus už kelių varsnų nuo bažnyčios pastatyta murinė parapijos mokykla už 15,000 dolerių. Pirmutinis klebonas kun. Abromaitis, kaip veik užbaigta bažnyčios statymas, pobažnytinėje svetainėje 1890 m. įkurė parapijinę mokyklą, bet mokslas ėjo Lietuvos „daraktorių“ metoda. Tam tikrų mokytojų nebuvo, mokines vargomininkas. Parapijiečių vaikučiai ilgus metus turėję naudotis visais pobažnytinės svetainės nepatogumais. 1911 m. šv. Juozapo parapijoj gyveno 650 šeimynų, 4,500 dušių. Karčiamų lietuviškų buvo Mahanoyuj 50, valgomų ir šiaip krautuvių 15, keli turtingesni Mahanoy'aus lietuviai turėję akcijas vietinėse bankose. Daugelis parapijiečių žymiai įsigyvenę.

Mahanoyiškiams lietuviams sekėsi organizatyvė veikla, jie turėjo susikurę šias draugijas:

Šv. Juozapo (įkurta 1887 m.), su 600 narių.

Šv. Liudviko (1891 m.), su 190 narių.

Šv. Antano (1892 m.), su 50 narių.

Šv. Kazimiero (1884 m.), narių 50.

Šv. Jurgio Kareivių (su uniformomis), 20 narių.

Šv. Jono Kriktytojo (1886 m. įkurta, veik pakrikusi, atgaivinta 1911 m.), blaiviminkų dr-ja su 84 n.

Apaštalytės Maldos 125

S. Daukanto klubas, (1901 m.), narių 50.

Šv. Petro ir Povylo (1902 m.), 200 narių.

Šv. Mykolo Arkaniuolo (1901 m.), su 150 narių.

Saldžiausios Širdies Jezaus (1905 m.), narių per 100.

Susiv. L. R. K. A. kuopa narių 320.

S. L. A. kuopa su 225 nariais.

Buvo ir Tėvynės Mylėtojų kuopa.

Šv. Ražančiaus 160

Tretininkų 96

Apaštalystų Maldos 125

Mergaičių Sodaliečių 156

Šv. Magdalenos Moterų Susišelpimo 86

Gedimino Kliubo Vyrų Susišelpimo dr-ja su 94 n.

Lietuvos Vyčių 98 n.

Parapijos Choro 62 n.

Angliakasių Unijos šaka (United Mine Workers) turėjusi per 2,000 narių.

Lietuvių Benas (trimitų Kapelija) įkurta 1887 m.

1902 metais vietos lietuviai, daugiausiai klebono kun. S. Pautieniaus patariamai, sukėlė per 100,000 dol. kapitalo valstybiniam bankui Merchant Banking Trust Co. įkurti. Keli lietuviai buvo direktoriais (klebonas vice pirmininku) ir bankas greitu laiku turėjo depozitų apie milijoną dolerių. Lietuvis J. T. Vitkauskas keliolika metų buvo banko knygų vedėju. Per lietuvių nesusipratimą vietos amerikiečiai, pamatę įstaiigos bujojimą, išpirko didesnę pusę akcijų ir po kelių metų, to banko šeimininkais paliko sveitimtaučiai. Vitkauskas pasitraukė 1915 m.

Bankas tas buvo likviduotas 1933 metais; su jo užsidarymu žlugo šimtai tukstančių dolerių ir lietuvių pinigų.

Šv. Juozapo parapija turėjusi metinių pajamų 1911 m. \$8,000.00.

Krikštų buvę 300, vestuvių 85, mirusių ir palaidotų parapijos kapinėse 150.

1923 m. parapijai užsimokėję metinę mokestį apie 700 vyrų.

Šv. Juozapo parapijos klebonais buvę kunigai:

P. Abromaitis nuo VIII m. 1888 iki 1894 m.,
N. S. Pautienius nuo I 1, 1894 m. iki V 24, 1908 m.,
P. Abromaitis nuo VI 24, 1908 m. iki VI 12,
1910 m., S. Pautienius nuo VI 12, 1910 m. iki
X 10, 1911 m., V. Dargis nuo X 10, 1911 m. iki
III 15, 1916 m., Jer. Valaitis nuo III 17, 1916
m. iki XI 9, 1916 m., P. Augustaitis nuo XI 9,
1916 m. iki IV 30, 1920 m. ir P. Čėsna nuo VI
1, 1920 m. ir dabar.

Skyrius XVIII. Šv. Juozapo bažnyčios pašventinimas ir jo apeigų aprašymas „Vien. Liet.“ „Saulės“ ir jos leidėjo intrigos. Šliupas apie „Saulės“ leidėją Bačkauską. „Žinyčia“ apie tą patį B-ą. Platesnis jo veiklos apibūdinimas „Dirvoje Žinyne“. Aplinkybės, niekais pavertusios tokių lenkų apaštalų propagandą. Mahanoy City klebonas padeda apygardos (Shenandoah ar Mt. Carmel) lietuviams sukurti šv. Petro ir Povylo draugijas ir sustiprina jų pasiryžimą įsikurti savas grynai lietuviškas parapijas.

Mahanojiškių lietuvių bažnyčios kampinis akmuo pašvesta 28 d. rugsėjo 1888 metais; pati bažnyčia užbaigta statyti 1893 metais ir pašvesta tų metų birželio 9 dieną.

Man irgi teko dalyvauti tose pašventinimo iš kilmėse kaip „Vien. Liet.“ redaktoriui ir aspirantui į Philadelphios dvasinę seminariją. Naująjį Mahanoy'aus lietuvių kleboną gerai pažinojau iš Lietuvos kaip savo parapijos (Rudaminos) vikarą ir tos vietos pradžios mokyklos tikybos mokytoją.

Anuomet į Mahanoy'aus vokiečių kleboniją atstotogų laiku atvažiuodavo Philadelphijos seminarijos vicerektorius kun. A. Schulte. Šitasai mano naujas bičiuolis pasirūpino, kad po pašventimo apeigų arkivyskupas Ryan, suteikęs audijenciją, priėmė mane savo Seminarijon, kur galėjau baigti teologijos mokslus arkivyskupijos lėšomis.

Išanksto atvykęs iš Plymouth'o į Mahanoy'ų ir keletą dienų paviešėjęs pas kleboną kun. Abromaitį, turėjau progos apsipažinti su vietos parapijiečių pasiryžimas, darbais, kuriuos pagarsinau 1893 „Vien. Liet.“ N. 28, pasirašęs Petro (savo Dirmavonės) vardu. Lai bus leista man šiandien trumpai perpasakoti, ką pirm 40 metų rašiau:

Pašventimo iškilmėse dalyvavę 22 draugijos.

„Be draugijų Mahanoy'un atvykę iš visų pusių apie 10 tūkstančių žmonių... Bažnyčių... ypač puikiai išrodo važiuojantiems į miestą ar iš miesto gelžkelio... Graži paviršutinė bažnyčios išvaizda anaipol negali lygintis prie vidurinės. Du koliumnų rėdai dalina bažnyčią į tris dalis: didysis gotiško stiliaus altorus bene gražiausias už visų kitų Pensylvanijos bažnyčių. Viskas bažnyčioje (suolai, grotelės, sakykla) padaryta iš aržuolo, o išdirbimas eina lenktyn su medžiaga... Kun. P. Abromaitis buvo dar Hazletone klebonu, kada 1888 m. buvo padarytas kontraktas... Bet didei apsirikęs parapijos komitetas, nepaisydamas kunigo Abromaičio patarimų; kad pasamdytų arkitektą statymo darbams pridaboti... Kontraktieriai išėmę pinigus ir nepabaigę pametė darbą....

„Ypač bet atsižymėjo tose sunkiose valandose D. T. Bačkauskas (Taradaika), kuris „Saulėje“ ir taip sau atkalbinėjo lietuvius nuo parapijos, *) darė visokius vaidus parapijoje savo melagingais rašymais, įrodinėjo, kad lietuviams nereikia esą bažnyčios Mahanoy'uje, nes yra Shenandoah lenkiška bažnyčia, o taipgi ragino, kad lietuviai pavestų statymą bažnyčios lenkiškam Shenandoh'rio klebonui kun. Lenarkevičiui“.....

Taradaika su savo „Saulė“ tačia buvęs lenkų įrankiu lietuviams sutrukdinti pasilivuosavimą iš lenkiško jungo...

*) Bačkauskas pradėjo leisti „Saulė“, kun. Lenarkevičiaus padeidamas. — NB 1888 metais.

Dr. Sliupas savo „Laiavoje Mintyje“ (1911) irgi negalėjo užtylėti šito įtarimo. Mėgindamas pateisinti Bačkauską, jis rašė:

„Spėjama, kad tai vis (prieš lietuvių organizuotą) Bačkauskas darė, idant įtikti savo labdariui kun. Lenarkevičiui“.....

Išėjus kalbai apie Bačkauską, kurį Šliupas „L. B-se“ smerkė*, paskui gi net teisme jo raštus gynė, čia labai tiks prisiminti kelis sakinius iš 1902 m. „Žinyčios, apšviestiesniųjų lietuvių laikraščio“, ėjusio iš Tilžės, kurio N. 4—5 m. rašytojas, kritikuodamas komediją „Laimė iš Svetur“, pagarsintą 1901 m. „Tėvynės Sarge“, rašė apie „Saulės“ leidėją ir jam pamašius:

„Liet. Amerikos publicistikoje yra nemaža apsiareiškimų, kuriuos autorius turėjo pilną tiesą pajuokti. Štai nors Amerikos „Saulė“: pradėjo ją leisti p. Bačkauskas, ex-vargamistra. Nerupėjo jam nė kalbos grynumas, nė kokios nors rašymo taisyklės, nė kokie kulturiški siekiai; spausdino jis vien kvailiausias apysakas ir biauriausias pliovones, išleido „Saulę“ vien die-

* ...„Amerikoje turime tik vieną L. Balso draugystę, kurią įrengė broliai dėl naudos tėvynės Lietuvos... Aš, kurs esmi rėdytoju L. Balso, noringai galiu visus darbus pavesti kam kitam, jeigu Lietuva to norėtų. Tiktai pavedimą tokiems niekšams, kurie susitarė išdavinėti neva „Wienybe Liet“... kol aš gyvas busiu, laiku už nesusipratimą“... Skaitome 16-os (1886) kovo dienos „L. Balse“... „Pirmieji Am-os Liet. Profesjonalai ir Kronika“ (t. I) knygoje (p. 159) plačiau paminėta, kokiais gražiais žodeliais sveikino „L. B-so“ rėdytojas Tamašauką-Bačkauską ir jo sekėjus: „Skersaskuriai, pustagalviai, puspročiai, bukasnapis, panasus į plėviasparnį ir tt... vis tai žodynas iš „L. B.“ skilčių.

vaičio dolerio deliai — ir.. jam pilnai pasisekė: „Saulė” turėjo (o gal ir dabar teturi), daugiausiai prenumeratorių ir daugiausiai pelno iš visų lietuviškų laikraščių!... Arba štai antras apsiereiškimas. Pirm kelerio metų prie vieno Petrapilės kunigo gyveno, kaip giminietis, p. A. Jocis ir neva rengėsi laikyti egzaminus į gimnaziją. Susipažinęs su daugybe vietos lietuvių, jis apsiėmė jiems parupinti lietuviškus laikraščius ir surinko nuo jų tam tikslui daug pinigų. Nepristatęs dar nei vieno numerio, vieną dieną vėl apibėgo kone visus pažįstamus, prašydamas pinigishkos pagalbos, nes jį buk persekiojanti policija už lietuviystę: ir vėl surinko daug pinigų ir tada... išdumė į Ameriką. Pasirodė, kad policija jį tikrai persekiojo, tik ne už lietuviystę, bet už paprastesnius nusidėjimus: tie nusidėjimai privertė net globėją jo, kun. L., išvaryti jį iš savo namų. Ir ką girdime šiandien? Štai tas pats p. Jocis išleidžia Amerikoje „Lietuvį”. Galima numanyti, kokia šviesa spindės amerikiečiams nuo tokio p. Jocio!... Dygsta ten tie lietuviški laikraščiai, it grybai po lietui: kas tik moka kiek rašyti ir nori „businessą” varyti — tas įsteigia laikraštį” (p. 85).

„Žinyčios redaktorius Tumas-Vaižgantas prie tų korespondento žodžių pridėjo šią pasargą:

.....„Lai nepyksta ant manęs amerikiečiai už paskelbimą biauresnių jų publicistikos apsiereiškimų: nevisi ten publicistai panašūs yra į pp. Bačkauskus ir Jocius. Prie tam — žinios apie p. Jocij kartais gali jiems patiems buti naudingos”...

Plačiai rašė apie „Saulės” įtaką mūsų išeiviams 1903 m. „Dirvos Žinyno” N. 3 tesininkas A. Dubinskas savo rašte „Pažvalga į amerikiečių lietuvių gyvenimą.”

Kas tai lietuviškas Amerikos laikraštis? Yra tai tankiausiai biznis ir daugiau nieks; „užteks priminus tipiškąjį mūsų amerikiečių laikraštį „Saulę”... jos išleis-tojui, p. Bačkauskui, buvusiam vargamistrai, nerupėjo nė

kokie nors idealai, nė kokios nors gramatiškos taisyklės, nė kalbos grynumas: spaudino vien kvailiausias pasakas ir biauriausias pliovones. Ir nežiurint į tą visą, o gal ypačiai dėl to viso — jis turėjo ir gal dar ir dabar teturi, daugiausia prenumeratorių ir didžiausią pelną. Kitaip Amerikoje begu ir gali buti: didumas išėjusių į ją lietuvių vos moka šiek tiek skaityti: kur tokiems išmanyti apie kokius idealus, pakraipas, programas ir tt. Įtinka tas laikraštis, kurį kas nors moka jam įsiulyti. O p. Bačkauskas tai padaryti labai moka — jis įgijo tarp darbininkų populiariskumą, pataikaudamas jųjų nekulturiškiems idealams... (p. 7).

Kalbėdamas apie amerikiečių lietuvių partijas, tarp kurių „verda nesiliaujanti kova ir tai kova daugiausiai ant tikėjimo pamato“, autorius tęsia:

„yra žmogysta, kuri nepriguli nė prie vienos, nė prie kitos partijos! tai p. Bačkauskas: šis moka laviruoti, moka laimingai plaukti tarp Scillės ir Charibdos. Taktika jo tokia: kad pritraukti vieną iš dviejų partijų, jis smarkiai užpuola ant kitos. „Ei, jūs šliuptarniai, jūs špicliai — ko jūs nosis taip labai aukštyn užrietėt?“ — ulioja jis šliuptarnius ir duoda jiems karčių, labai karčių pipirų. Ši „Saulės“ pakraipa didei patinka katalikiškajai partijai. „Na, ar aš tau nesakiau, rėkia karčemoje vienas darbininkas kitam, kad tai tik pikti žmonės Bačkauską apšneka, juog jis šliuptarnis: žiurėk ką jis ant šliuptarnių rašo!“ Kada vienok ta katalikiškoji „Saulės“ pakraipa pradeda jau per daug įsipykti šliuptarniams, tada p. Bačkauskas susyk maino frontą; smarkiai užpuola... ant kunigų; čia jau šliuptarniai nurodo vienas kitam, kad be reikalo Bačkauskėlį žmonės apšneka, juog jis „kryžiokas“... Kartą vienok p. Bačkauskas nušuoliavo per toli: atspausdino „Saulėje“ tokias biaurias pliovones* prieš dorą, kad pateko užtai po viešpatystės teismu. Akyvas dalykas, juog p. Šliupas su savaisiais ėjo gelbėti Bačkauską ir kaipo vertikas apkaltinamųjų „Saulės“ straipsnių, išvertė juos, švelnindamas jų turinį reikalingoje p. Bačkausko išteisinimui prasmėje... Teismas p. Bačkauską išrado kalnu“ (p. 13).

Manau užtektinai nušviestęs „Saulės” charakterį, kurios pasirodymą (1888 metais) vyriausia iššaukė noras mekurių asmenų palaikyti Mahanoy City ir Šenadorio lietuvių lenkų organizacijų įtakoje.

„Saulė” ir jos leidėjas, rašytojas ir redaktorius kelis metus labai uoliai trūsėsi, kad sulaukų įsikurimą lietuviškų parapijų Mahanoy City ir Šenadorijoje, piršte piršo visiems vienybę su šv. Kazimiero lenkų lietuvių parapijos klebonu kun. A. Lenarkevičium. Kiti jos rašytojai apsieidavo ir be tos lenkiškos propagandos. Uoliausiu iš tų tarpo pasirodė Tamas Astramskas, buvęs Kvietiškių valsčiaus vaitas, kuris, šliupui su „Liet. Balsu” atsikrausčius į Shenandoah’rį (1888 m.), išmoko sumaniai kritikuoti kunigus ir katalikų parapijas. Jo — Groversio Mainerio straipsniai, nors taradaikišku tempu rašyti, buvo liوسي nuo šlykščių burnojimų.

Apie „Saulės” leidinius, knygas išleistas pirmais keliais metais, plačiau paminėjau „Amerikos pirmųjų Profesionalių ir Kronikos knygoje”. (II t. p. 17, 134).

Mahanoy’iečiams gavus lietuvi kuniga ir išstačius „mūro bažnyčią”, šenadoriškiams lietuviams reikalas savo grynai lietuviškos bažnyčios, „atsiskyrus nuo lenkų”, pasirodė daug didesnis, neišvengtinas. Juo labiau, kad šv. Juozapo parapijos klebonas kun. P. Abromaitis, kurį pažinojo dar

iš Lietuvos daugybė Rudaminos, Krosnos, Punksko ir kitų parapijų šenadoriškių lietuvių, nesiliovė juos ragines įkurti savąją parapiją. Kun. Petras Abromaitis 1887 m. atsilankęs klausytų velykinės išpažinties Mount Carmelyje už 16 anglišku mylių nuo Senadorio, paragino tos vietos lietuvius susirašyti į šv. Petro ir Povylo susišelpimo draugiją, kuri vėliaus (1892 m.) daugiausiai padėjo sukurti savąją lietuviškąją parapiją. Sekančiais (1888 m.) to paties vardo (šv. Petro ir Povylo) susišelpimo draugija susikūrė ir Senadoryje. Jos uoliausiais organizatoriais buvo kun. Abromaičio „pažįstamuliai“ dzūkai. Šitoji draugija greitu laiku perviršijo narių skaitliumi ir Jurginę draugiją, kuri tūlą laiką buvo didžiausia Amerikos lietuvių draugija.

Apie „30 METŲ SPAUDĄ ATGAVUS” Knygas. NAUJAS ISTORINIS LEIDINYS.

1904—1934 Metų Spaudą Atgavus. Tomas I. (Viršelyje: I „Aušros” fotografijos) Pranaičių Julės ir bendraleidėjų leidinys. „Žvaigždės” spauda, Philadelphia, Pa. 1935. 72—7—265 — 5 psl.

Pernai suėjusioji 30-ties metų sukaktis nuo liet. spaudos atgavimo buvo akstinas nenuilstamam lietuvių amerikiečių veikėjui kun. A. Milukui, o taip pat gana plačiai žinomai Julei Pranaitytei paminėti tas sukaktuves didesniu kolektyviniu kelių tomų leidiniu. Tam reikalui buvo suburti net 147 žmonių būrelis iš Amerikos lietuvių (daugumas kunigų) ir Nepriklaus. Lietuvos visuomenininkų. Pirmasis pagrindinis to leidinio dalykas — visos senosios „Aušros” atsispausdinimas fotografijos būdu. Turint galvoje amžinąją „Aušros” reikšmę tautinės lietuvių minties istorijai, toks sumanymas labai sveikintinas, tikrai „laimingai sumanytas”, kaip jį apibūdino Tautos Vadas Respublikos prezidentas A. Smetona savo laiške (kovo 6 d.) kun. A. Milukui, kuriuo ši knyga ir pradeda.

Šiame pirmajame sumanytojo leidinio tome atsispausdinti išties iš „Aušros” 1883 metų 1—10 Nr. Nr. Be to, visas „Aušros” turinys (iš „Varpo” 1903 m. Nr. 3) ir pirmieji keturi puslapiai (su antraštiniu Višteliausko „Vitolio raudos” vertimo, paties jos autoriaus Kraševskio pinigais išleisto Poznaniuje 1881 m. Tolimesniuose tomuose reikia tad laukti ir kitų „Aušros” metų komplektų atsispausdinimo. Tada „Aušrą” mums kaip ir atnaujins, padarys ją daug prieinamesnę mūsų kartai.

Knygą papildo kun. Miluko apie spaudos draudimo laikotarpį pora paskaitų, kuriose jis iškelia draudžiamosios spaudos pradininko vyskupo Motiejaus

Valančiaus nuopelnus. Tatai leidinį daro ypač aktualų šiais to didžiojo Vyskupo minėjimo metais. Knygos pabaigoje įdėti dar kun. Miluko atsakymai „bendraleidžiams“ įvairiais „Aušrą“ liečiančiais dalykais, ypač del Dr. Jono Šliupo reikšmės. L. Gira.

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSIO TRIBUNOLO TEISĖJAS APIE „AUŠRĄ“.

Gavęs 1888 m. „Ausrą“, kuri Tamstų atnaujinta „30 Metų Spaudą Atgavus“ veikale, nudžiugau kaip vaikas gražiai apdovanotas. — „Ausra“ jau buvo retenybė. Ruošdamas „Aisbe“ (A. A. Teisėjo A. Kriščiukaičio pseudonimas. Red.) 40 m. jubilėjų, Kaune vos tesuradau tiktai vieną jos egzempliorių, butent Vytauto Didžiojo Universitete; tas unicum'as laikomas tokia brangenybe, kad studentams neduodama skaityti, juo labiau pašaliniam asmenims; kam reikia, kas kartą turi kreiptis į dekaną V. Biržišką, kuris vienas teleidžia naudotis tuo unicum'u. Tiesa po to įvykio teko man skaityt Lietuvos laikrašty skelbimas: kaž kas parduosiąs visą „Ausros“ komplektą už 5001. Dabar gali nusimanyt, kokį džiaugsmą padarei man ir visiems atsiųsdamas „Ausros“ fotografijos I tomą.

Kas del šios „Ausros“ rėmimo, turiu pasakyt, kad spaudoj nesu prątes dirbt, tai iš manęs nelaukit straipsnių. Vienam kitam esu nupasakojęs Tamstos reikšmingą praeitį ir dabartinę padėtį ir kiekvienam rodau originališkai pagamintą „Ausros“ tomą, pabrėždams reikalą padėt Tamstoms šiai knygai išplatinti... (Kaune 1935. VII. 7. Ištraukos iš gromatos „Žvaigždės“ redaktorei).

„Tėvynės” No. 16, 1935 m.

Kun. A. Miluko pastangomis, šiomis dienomis pasirodė Pranaičių Julės ir bendrleidėjų naujas istorinis leidinys „30 Metų Spaudą Atgavus” Tomas I, „Žvaigždės” spauda, Philadelphia, Pa. Leidinys susideda iš 265 puslapių ir jame telpa įdomių faktų lietuviams draudžiamos spaudos metais, kaip tai: 4 „Witolioraudos” lapų fotografijos, 1883 metų „Aušros” 150 lapų, 10 sukaktuvinio (1903 m.) „Varpo” lapų ir 1885 metų „Priešaušrio” 28 lapų fotostatai.

Toliaus priseina atkreipti „Tėvynės” skaitytojų dėmesį kun. A. Miluko Gromatą, kurioj telpa įdomios skaitlinės lietuviams draudžiamos spaudos metais išleistų knygų ir laikraščių, kas parodo, kad nors lietuviams spauda buvo draudžiama, tačiau geri tėvynainiai į tai domės nekreipė, bet spausdino knygas ir laikraščius, slaptai gabeno jas per rubežių ir švietė Lietuvos tamsiąją liaudį. Nuo „draudžiamos spaudos” pradžios iki 1900 m. Pruosuose atspausa 3,705,250 egz. lietuviškų knygų ir laikraščių. Vėliaus knygos daugiausiai buvo spausdinamos Tilžėje, kurių skaitlinės per ke-liolišką metų gana įdomios, kaip tai: 1872 metais atspausa 17,000 egz., 1873 m. — 45,000 egz., 1874 m. — 57,000 egz., 1875 m. — 48,000 egz., 1876 m. — 48,000 egz., 1877 m. — 36,000 egz., 1878 m. — 46,000 egz., 1879 m. — 23,000 egz., 1880 m. — 7,000 egz., 1881 m. — 23,000 egz., 1882 m. — 51,000 egz., 1883 m. — 37,000 egz., 1884 m. — 60,000 egz., 1885 m. — 78,000 egz., 1886 m. — 52,000 egz., 1887 m. — 169,000 egz., 1888 m. — 188,000 egz., 1889 m. — 141,000 egz., 1890 m. — 148,000 egz., 1891 m. — 206,000 egz., 1892 m. — 201,000 egz., 1893 m. — 167,000 egz., 1894 m. — 224,000 egz., 1895 m. — 181,000 egz., 1896 m. atspausa 190,000 egz. įvairių knygų. Tai tik didesnės skaitlinės čionai suminėta spaudos draudimo metais išleistų

knygų, nes dėl laiko stokos ir laikraštyje vietos visų negalima suminėti.

Taipgi šiame leidinyje pažymėta pirmieji lietuviai pasmerkti už lietuvių spaudos platinimą. Telpa draudžiamos spaudos įkurėjo aprašymas, spaudos atgavimo sukaktuvių minėjimas, lietuvių 40 metų draudos aprašymas, „Aušros“ atsiradimo aprašymas, Dr. Basanavičiaus pareiškimas „Aušros“ įsteigimo reikalu 1881—82 metais. Pabaigoje knygos randasi bendrleidėjų pareiškimai ir kun. A. Miluko atsakymai, nušviečianti vieną kitą dalyką iš „Aušros“ galdynės. Leidinyje telpa „Aušros“ įkurėjo Dr. Jono Basanavičiaus atvaizdas ir draudžiamos spaudos įkurėjo vysk. M. Valančiaus atvaizdas.

Abelnai paėmus leidinys yra įdomus, nes jame telpa istori-

niai faktai praeities veikėjų atliktų darbų lietuvių tautai ir visiems lietuviams. Taipgi ir spaudos žvilgsniu neblogai atliktas. Kiekvienas lietuvis turėtų jausti savo būtina pareiga įsigyti šį istorinį kurinį ir papildyti juomi savo knygynėlį, kad turėjus dokumentą praeities veikėjų nuveiktų darbų lietuviams bei visai lietuvių tautai.

Nenuilsantis rašytojas kun. A. Milukas užsitarnauja didelės pagarbos už šio kurinio išleidimą ir istorinių faktų surinkimą, nes jei ne jis, tai jau noji lietuvių gentkartė neturėtų iš ko sužinoti praeities lietuvių spaudos istoriją, koki sunkų jungą lietuviai nešė spaudos draudimo metais ir koki veikėjai tuos sunkius darbus dirbo dėl savo tautos labo.

M. L. Vasil.

PARAGINIMO LAPELIS.

GERBIAMASIS:

„30 Metų Spaudą Atgavus“ knygų pirmam tomui išėjus iš spaudos, atėjo žinia iš Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos, kad ir pats p. Prezidentas netik įsirašo į bendraleidėjus, bet, linkėdamas mūsų sumanytam darbui gero pasisekimo, parašė ir prakalbą toms knygoms.

Siųsdami Jums Prezidento A. Smetonos rašto, fotogratiškai atspausto, lapelius, kuriuos patys teiksitės įsidėti į knygas, prašome padėti mums patrigubinti dabartinį bendraleidėjų skaitlių. Tuomet galėsime sekančiuose tomuose paskelbti didesnę skaitlių fotografiškai atspausėtų dokumentų iš „Aušros“ galdynės. Tas visiems parodys, kaip anuomet Lietuvos žmonių kultūrininkai anot dainos žodžių „kentė pasišventę už varguolius mus“ ir bus mums atspara dabartinėse nelengvoje dienoje toliau tą darbą su lygiu pasiaukojimu dirbti.

Kun. A. M. Milukas.

REPUBLIKOS PREZIDENTO
KANCELIARIJA

Tel. Nr. 38.

Nr. 2725

Kaunas, 1935 m. kovo mėn. 19 d.

Gerb. Kun. A.M. Milukui

134 Bushwick Ave, Brooklyn, N.Y.

Šiuo siunčiu Jūsų Ekscelencijos Respublikos Prezidento laišką "30 metų Spaudą Atgavus" knygų prekabe, kuri galima ir fotografiskai atspausti. Kartu siunčiama iš Pono Prezidento lėšų 10 dolierių čekis "Amžrai" fotografuoti.

Su gilia pagarba

Pildes: laiškas ir čekis.

J. Bivar
Kanceliarijos Viršininkas

PREZIDENTO ANTANO SMETONOS RAŠTAS

Kun. A. Mikulskiui

Pasilgys sauš senovis, norėtume pamatyti
 bent dalį jos paviršio ar bent jį atspindį,
 kad ir nesenorime senoviten gyventi. Juk
 mes palaikome, kad, kurie yra mūsų laisvi, mes
 jų tėvų, paveldoję jų dvasią palaikome; mes
 jų kviečiame ir raginti.

Ausara atspindi lietuvių grajų praeitį
 ni senovę, dar tebeįsimtama gardinys senis,
 būvusi atsiminimų, lietuvių vėlavimų talpa, dū-
 ganusi ir tikėjusi saucosiu savo tautos ryšiu. Au-
 sara galdys didesnis roidoms įrašyti šlovę,
 kuria jaunųjų pricauptis atidavę skaitys ir
 senis stiprybi ir onestrininkų praeitį. Šiandien
 nerastume lietuvių mokytojų, kur reikėtų
 dėstyti, kaip Ausara juos žindino ir moko.

Tai, vėn tautai slynant, vertusia amžinai
 vertinti Amerikos lietuvių sumanymai ir
 loisti Ausara (su paarsilovimais) tauris,

katra ji amcomet buvo spausdinta. Juk
labai įdomu bus lietuvių jaunimui savo
aromis pamatyti, parvartyti ir pusraktyti kun-
domėius Lietuvoje pirmųjų laikraštis nune-
rai, rašyti se rovistai, mėsividžiai, roman-
tistai. Tikinasi; lietuvių mokytojai, mokyto-
lor ir mokytojai, krikščionių savitolis lietu-
vis, norai turėti sau tuš atspausdinti su
lietuvių sąrašys Jums, Amerikos lietuvių, di-
dį acmė nū tų laimėjimai sumanyta leidinis.
A. Jungas

Kaunas

1935m. kovo 16 d.

PREZIDENTO ANTANO SMETONOS RAŠTAS

KUN. A. MILUKUI

Pasiilgę savo senovės, norėtume pamatyti bent dalį jos paveikslo ar bent jos atspindį, kad ir nebenorime senoviškai gyventi. Juk mes palikuonys tų, kurie yra mūsų buvę; mes jų tėvonys, paveldėję jų dvasios palikimą; mes jų kvėpti ir ugdyti.

AUSZRA atgijusiai Lietuvai yra jau prakilni senovė, dar tebejuntama garbiųjų senių, buvusi atgimstančių lietuvių vieninga talka, džiugavusi ir tikėjusi šviesesnę savo tautai rytojų. AUSZROS gadyne didžiomis raidėmis įrašyta istorijon, kurią jaunųjų prieauglys atsidėjęs skaitys ir semsis stiprybės iš aušrininkų praeities. Šiandien nerastume lietuvių mokyklos, kur nebūtų dėstoma, kaip AUSZRA juos žadino iš miego.

Taigi, visa tatai žinant, reikia augštai vertinti Amerikos lietuvių sumanymas išleisti AUSZRĄ (su paaiškinimais) tokią, kokia ji anuomet buvo spausdinta. Juk labai įdomu bus lietuvių jaunimui savo akimis pamatyti, pavartyti ir paskaityti bundančios Lietuvos pirmojo laikraščio numerai, rašyti senoviškai, nuoširdžiai, romantiškai. Tikiuosi, lietuvių mokyklos, skaityklos ir knygynai, kiekvienas šviesuolis lietuvis, norės turėti sau taip atspausdintą AUŠRĄ. Lietuva sakys Jums, Amerikos lietuviai, didį ačiu už tą laimingai sumanytą leidinį.

A. SMETONA.

Kaunas, 1935 m. kovo 6 d.

BENDRALEIDEJAI

Antanas Smetona, Lietuvos Respublikos Prezidentas

Teisėjas Motiejus Čepas
Liet. Valst. Aukščiausio
Tribunolo pirmininkas
Marija Čepienė (Jablonskaitė)
Vysk. Petras Bučys
Dr. M. Bagdonas
Antanas Kalvaitis (L. kons. Chic.)
Pralotas Jonas Naujokas
Rektorius
Vilkaviškio Seminarijos
Kun. Jonas Balkunas
Prel. Mykolas Krušas
Kan. Fab. Kemėšis
Kun. Matas A. Pankus
Kun. Juozas Šaulinskas
Kun. Jonas M. Vaišnoras
Kun. Magnus Kazėnas
Kun. Norbertas Pakalnis
Kun. Alexandras P. Baltutis
Kun. Jeronimas Valčiūnas
Kun. Dr. Juozas Končius
Kun. Anicetas Linkus
Kun. Ignacas Valančiūnas
Kun. Vitas Martusevičius D. D.
Kun. Jonas Ambotas
Kun. Pranas Juškaltis
Kun. Kaz. Paulonis
Kun. Pranas Virmauskis
Kun. Petras Vanagas
Kun. Juozas Židanavičius
Kun. Ignotas Kelmelis
Prof. J. Tamošaitis
Adv. Jonas Bagždžiūnas - Borden
Adv. J. B. Gailius
Dr. Bladas Vencius
Dr. Ignas Stadulis
Dr. Vincas Krikščiūnas
Dr. Jonas Waluk
Dr. S. Bležis

Vysk. Teofilus Matullonis
Vyskupas M. Reinys
Pulk. P. Žadeikis (L. kons.)
Adv. P. Daužvardis
Telsėjas F. B. Bradchulis
Dr. Alexandra Račkus
Kotryna Račkienė
Dr. W. C. Dorosavage,
Kun. L. Vaicekauskas
Vytauto ordino kavaliarius
Kun. Jonas Kasakaltis
Prelatas Juozas Miliauskas
Kun. Ignas Albavičius
Kun. Kaz. Stuzko, C. S. C.
Kun. Juozas Svirskis
Kun. Antanas Briško
Kun. Jonas Kartavičius
Kun. Antanas Karužiškis
Kun. Pranas Vaitukaitis
Kun. Juozas Aleksinas
Kun. Jonas Karallus
Kun. Juozas Paškauskas
Kun. Ignacas Zimblys
Kun. Antanas Sinkevičius
Kun. Sil. Remeika
Kun. Antanas Ežerskis
Kun. Aleks. Skripka
Kun. Jurgis Inčiūra
Kun. Al. Jurgutis
Adv. F. J. Bagočius
Adv. Kaz. J. Kalinauskas
Dr. Albertas Valibus
Dr. Jonas Bučnis
Dr. Matas J. Vinikas
Dr. Jonas Poška
Dr. Antanas Kapočius
Antanas Kazlauskas
Petras Mullolis
Jonas Žemantauskas

Prel. A. Dambrauskas
Prel. Jurgis Narijauskas
Kun. Pranas Juras
Kun. Jonas Švagždys
Kun. Pranas V. Strakauskas
Kun. Jurgis Paškauskas
Kun. Jonas Kripas
Kun. St. Stonis
Kun. Juozas Lietuvnikas
Šv. Kazimiero Akademija
Chicagoje
Vyt. Banaitis,
Liet. pilietybės referentas
Prof. A. Kaunas,
Aušros gim. inspektorius
Ministeris I. Aukštuolis
Lietuvos Pasiuntinys
Pietų Amerikai
P. Gančys
Lietuvos Pasiuntinybės
Pietų Amerikai Sekr.
Kun. Mykolas Kemežis
Kun. Jonas Kinta
Kun. Jonas Laurinaitis
Kun. Petras Laumakis
Kun. Juozas Millauskas
Kun. Ant. Vaškėlis
Kun. Juozas Simonaitis
Kun. Petras Karlonas
Andrius Kižis
Vincas Kvetkauskas
Antanas Sutkus
S. E. Vitaitis
Ksaveras Strumskis
Klemensas Steponavičius
Leonas ir Marija Ginkevičiai
Juozas Ambraziejus
Rapolas Kručas
Agota Sutkalčiūtė
Adėlė Smailis
Petronė Jurgellutė
Marė Draugellutė
Juozas Kavaliauskas
Antanas Mockevičius

Dr. Mot. Nasvytis
Inž. Bronius Banaitis
Prof. Kazys V. Banaitis
Jezuity gimnazija Kaune
Dominikonų Vienuolynas
Raseiniuose
Saleziečių Vienuolynas
Skirsnemunėje
Adv. Rapolas Skipitis
Prof. Ed. Volteris
Adv. R. John Urevich
Kun. J. F. Baltaiševičius
(Boll)
Kun. Kazys Urbonavičius
Kun. B. F. Gauronskas
Kun. Myk. F. Daumantas
Kun. Juozas J. Valantiejus
Kun. Jonas Bakanas
Kun. Antanas Petrauskas
Kun. Jonas Lincevičius
Kun. Sim. Draugelis
Teis. Nicholas M. Pette
Dr. Antanas Petrika
Dr. Antanas Rakauskas
Dr. Stasys Mockevičius
Dr. J. S. Message
Dr. Antanas Bacevičius
Dr. Jonas Mešlys
Adv. A. O. Shalna
Vaist. Justinas Kulis
Jonas Moliušis
Juozas Jonelkis
Morta E. Rodnitė
Birutė Žiugždaitė
Paulina Petkus
Mykolas Norkunas
Antanas Mikalauskas
Juozas LeVanda
Juozas B. šallunas
Juozas Garšva
Motiejus P. Ballas
Povilas Gustas
Mykolas L. Vasil
Kaz Vidikauskas

